

IVAN KUŠAN

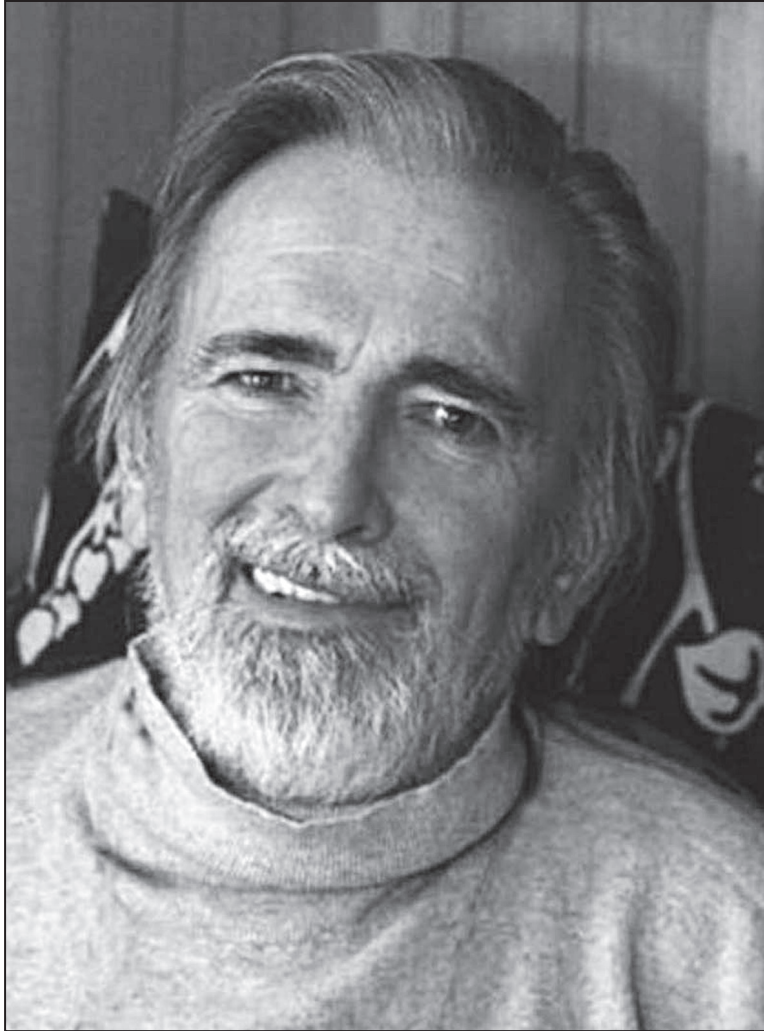
(1933. – 2012.)

Ivan Kušan rodio se 30. kolovoza 1933. u Sarajevu. Obitelj, iz koje potječe nekoliko hrvatskih književnika, preselila se 1939. u Zagreb. Onovnu školu (1940.-1944.), gimnaziju (1944.-1952.) i Akademiju likovnih umjetnosti te slikarsku specijalku (1952.-1956.) Kušan je polazio u Zagrebu. Bio je urednik u Zagreb filmu, na Radio-Zagrebu, u novinama i nakladnim kućama, od toga 17 godina u Školskoj knjizi. Dugogodišnji profesor dramaturgije i teorije scenarija na Akademiji dramske umjetnosti (današnji AKFU), umirovljen je 2000. Redovitim članom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti postaje godine 2002. Premda mladenačkom naobrazbom i zvanjem akademski slikar, cijeli se životni vijek bavio isključivo književnošću, kao romanopisac, pripovjedač, urednik i prevoditelj. Preveo je mnoštvo djela s francuskog, američkog i ruskog jezika. Godine 1973./1974. boravio je kao pozvani gost na Iowa University u SAD. Poznat u svjetskim razmjerima po svojim romanima za „mlade odrasle“, bio je prvi hrvatski kandidat za nagradu „Andersen“. Djela su mu prevedena na mnoge strane jezike.

Akademik Kušan ostavio je za sobom opsežan opus od petnaest romana, desetak knjiga pripovijedaka, parodija i drama, prijevode klasičnih djela svjetske književnosti, te niz razasutih uporabnih oblika u periodičkom tisku. U njegovu su prijevodu hrvatskom čitateljstvu poznati među inima sljedeći znameniti francuski, ruski i američki pisci: Maupassant, Saint-Exupéry, Ionesco, Tolstoj, Čehov, Mark Twain, Henry Miller, Raymond Carver i dr. U kazalištima mu je s velikim uspjehom izvođeno petnaestak djela izvorno napisanih za pozornicu. Evo kratke Kušanove bibliografije:

Romani: *Uzbuna na Zelenom Vrh*u, Zagreb, 1956.; *Razapet između*, Beograd, 1958.; *Koko i duhovi*, Beograd, 1958.; *Domaća zadaća*, Zagreb, 1960.; *Zidom zazidani*, Zagreb, 1960.; *Zagonetni dječak*, Beograd, 1963.; *Lažeš, Melita*, Beograd, 1965.; *Toranj*, Zagreb, 1970.; *Koko u Parizu*, 1972.; *Naivci*, Zagreb, 1975.; *Prerušeni prošnjak*, Zagreb, 1986.; *Ljubav ili Smrt*, Zagreb, 1988.; *Čaruga pamti*, Zagreb, 1991.; *Medvedgradski golubovi*, Zagreb, 1995.; *Koko u Kninu*, Zagreb, 1996.

Novele, priče, parodije, drame: *Trenutak unaprijed*, Zagreb 1957.; *Veliki dan*, Zagreb, 1970.; *Strašni kauboj*, Zagreb, 1982.; *100 najvećih rupa*, Zagreb, 1993.; *Ljubi susjeda svoga*, Opatija, 1995.; *Svrha od slobode*, Zagreb, 1995.; *Promišljeni, dugi gnjev*, Zagreb, 1997.; *Nasljednik indijskog cara*, Zagreb, 2000.

Ivan Kušan

Premijere kazališnih komada: *Spomenik Demostenu*, HNK, Zagreb, 1970.; *Toranj*, ZKM, Zagreb, 1971.; *Svrha od slobode*, Festival Dubrovnik, 1971.; *Vodvilj*, Grupa SOS Lotrščak, Zagreb, 1975.; *Čaruga*, Teatar u gostima, Zagreb, 1976.; *Naivci*, ZKM, Zagreb, 1976.; *Psihopati*, ZKM, Zagreb, 1978.; *Koko u Parizu*, ZKM, Zagreb, 1979.; *Rupa za udaju*, Bagatella, Zagreb, 1982.; *Ljepotica i zvijer*, Trešnja, Zagreb, 1988.; *Ljubav ili Smrt*, Zagreb, 1989.; *Lažeš, Melita*, Zagreb, 1995.

Cjelina Kušanova opusa četveroslojna je. Moguće ju je, glede vrsta i podvrsta, tematoški razvrstati na složene društvene romane, na romane o „mladim odraslima“, na političku satiru, te na erotičke sotije i vodvilje. Ponajčešće je na djelu mješavina svih četiriju slojeva, osobito u djelima koja u površinskom sloju imaju za temu politički sadržaj; tema tada nije „problem“ nego kakva moguća zbiljska zgoda osvjetljena sarkastičnim reflektorom.

Pretežitost društvene problematike uočljiva je u ranim romanima *Razapet između* i *Zidom zazidani*. Tehnika njihova oblikovanja uvelike se temelji na tradicionalnim realističkim zasadama, s razumljivim „pomakom“ prema egzistencijalističkim romanima pedesetih. U prvom se tematizira problem mlada čovjeka, koji u određenoj životnoj situaciji stoji pred odlukom: ostati ili otići. To znači biti „razapet između“. *Zidom zazidani* pak „kritičniji“ je roman u starom smislu riječi, kao „društvena kritika“ staroga građanskog svijeta, u kojemu je Kušan odrastao i s kojim mu se, a napučenim starim tetama što borave u tmurnim sobama prosječna „predratnog“ stana, valja zauvijek rasti.

Pretežitost motrenja na svijet iz žablje perspektive, zlobno a naizgled nevino kritičko motrenje na suvremenost, no i stanovita uspomenska Arkadija nevinih, najočitija je u romanima „za mlade odrasle“, i o njima. Posrijedi je najznamenitiji dio Kušanova opusa, sedam klasičnih romana o zagrebačkim dječacima i djevojčicama (kojima se pridružuje i osmi, 1996. objavljeni *Koko u Kninu*), te knjiga raznovrsnih izmišljajnih i stvarnosnih tekstova *Strašni kauboj*. Znanstveno utvrđena pregledna složenost i koherencija Kušanovih romana glede likova stalno su mjesto u kritičkim analizama, baš kao i posve točna tvrdnja da se pokojni pisac grozio svakog oblika pedagogizacije. Dapače, programski joj je okretao leđa. Pisac je samo „dobra duh“, koji se kadšto upleće u zbivanja više da bi učio nego podučavao. Posebice je to važno napomenuti glede danas već povijesno otplavljene zbilje, čije su „pedagoške poeme“ i staromodne moralke priječile novonastajući mladi svijet da živi u skladu s prirodom i s božanskom naravi ljudskom; da stvara vlastito društvo, ne protiv drugih (pa ni protiv „svojih“ odraslih), nego za svoj vlastiti budući život. Kušanovi se romani svojom realnom životnošću kreću smjerovima što su ih u tzv. svjetskoj književnosti bili naznačili Mark Twain, Erich Kästner i Ferencz Molnár.

Pretežitost političke satire razvidna je u romanu *Toranj* te u dramskim tekstovima (sotijama, burleskama) *Svrha od slobode* i *Naivci*. U *Tornju* i u rečenim komadima iznosi se (svojedobna) hrvatska sadašnjost i, primjerice, dubrovačka prošlost. Autorski je „odnos prema obavijesti“ krajnje sarkastičan. Pojavljuju se tu srbokomunistički moćnici u hrvatskoj provinciji, odnosno, u *Svrhi od slobode*, predstavnici sedmorice stranih dominatora, koji nose i one klasične dubrovačke „sette bandiere“ u povijesti Dubrovačke Republike. Kušan se vrlo plodonosno služi postupkom što su ga ruski teoretici bili zvali „skazom“: iznošenjem neposredna izvješća neposrednim osobnim govorom, idiolektom, a ti su govori karakteristični, dapače tipični za određene nositelje vlasti. Time je Kušan početkom sedamdesetih bitno pridonio povijesnom zaokretu hrvatske književnosti od apstraktnih ideja prema konkretnim tekstnim ostvarajima: jezik je postao središnjim problemom i „glavnim junakom“. Preko mreže jezika, pa i pitanjem o hrvatskom jeziku, denuncirana je jedna nehumana zbilja.

Pretežitost, konačno, erotomanske problematike očituje se u pokojnog akademika *passim*, što bliže „kasnom Kušanu“ to jasnije. Dokraja se i programski objavljuje u parodičnoj preinaci stotine djela hrvatske i svjetskih književnosti, što ih je autor *kruga oko Koka* jednostavno bio „preveo“ na erotomanski žargon, vjerujući da je erotika, tabuirana kao dublji temelj ljudske svijesti, jednostavno bila prešućena, tj. jezično neaktualizirana u velikim književnim djelima; no vjerujući i da je se jasno slutiti. Funkcija erotike diljem Kušanovih djela može se čitati različito. U ranim je to romanima skriveni poriv, a u „dječjem romanu“ *Ljubav ili Smrt* kompleks koji pridonosi stvarnijoj motivaciji klasičnih Kušanovih dječjih (sve odraslijih!) junaka.

Ivan Kušan veliki je majstor oblikovanja u hrvatskom jeziku. Tim se oblikovanjem - kojim se „niveliraju“ uhodane razlike u standardu i stvaraju nove, neočekivane, preuzete iz nestandardnih, substandardnih, žargonskih, slangovskih i *štokavskodijalekatskih* struktura - izrazito ističe u suvremenoj hrvatskoj prozi. Jednom „krivo nasadenom“, obratno hijerarhiziranom svijetu, bivšem svijetu komunizma i neprirodnog državnopravnog ustrojstva, Kušan je ponudio i sučelio dehijerarhizirane izrazne i sadržajne aspekte zbilje. Bio je to logičan i stvaralački odgovor rasna pisca *ubačena u povijest*. A ona je, u netom prohujalim vremenima - zašto ne reći: i u današnjim, promijenjenim životnim uvjetima - Kušanovim riječima iz romana *Toranj* obilježena ovako: „Povijest, koja se kadšto našali i bezobrazno ispremiješa uloge, pa mjesta u loži dodijeli nikogovićima, a na galeriji se naguravaju nepriznati velmože duha...“.

Toj se i tako shvaćenoj povijesti Kušan svojim djelima surovo narugao. A izvrnutoj ljestvici vrijednosti, i ovoj današnjoj!, ponudio u zamjenu nevinost mladosti i predanost ljubavi.

Ante Stamać